

Arhe XV, 30/2018
UDK 316.75 Huntington S.
316.75 Fukuyama F.
330.831.8
1 : 32
Originalni naučni rad
Original Scientific Article

MILENKO A. PEROVIĆ¹
Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

POLITIČKA FILOZOFIJA NEOKONZERVATIVIZMA²

Sažetak: Autor razmatra filozofije, političke, socijalne i ekonomske aspekte neokonzervativizma kao jedne od dominantnih ideologija današnjeg vremena u njenim unilateralnim geopolitičkim tendencijama. Posebnu kritičku pažnju usmjerava na stavove Frensis Fukujame i Samuela Hantingtona koji su pokušavali projekciji neoimperijalističke atlantičke pretenzije gospodarenja svijetom dati filozofsko ruho.

Ključne riječi: neokonzervativizam, konzervativizam, Fukujama, Hantington

Neokonzervativizam (engl. *neoconservatism* ili *Neocons*, njem. *Neokonservativismus* ili *Neokonservativismus*) je ideologija i politički pokret – u prvom redu – američkih konzervativaca. U središtu mu je ciljna projekcija prema kojoj se – poslije pobjede u tzv. Hladnom ratu i nestanka SSSR kao globalnog antagonist – može iskoristiti ekonomska i vojna moć SAD za imperijalističku planetarnu dominaciju (*Pax Americana*) pod izgovorom borbe protiv autoritarnih režima i širenja demokratije po svijetu. Ova se namjera počela pojavljivati 70-ih godina XX st. u Demokratskoj partiji usljed unutrašnjih partijskih konvulzija koje su bila izazvane traumatičnim iskustvima rata u Vijetnamu. Pojam „neokonzervativizam“ upotrijebio je 1973. godine političar Majkl Harington za imenovanje stavova Denijela Bela, Denijela Patrika Mojnihe-
na i Irvinga Kristola.³ Kristol je ovaj polemički pojam iskoristio kao prikla-

¹ E-mail adresa autora: perovic@ff.uns.ac.rs

² Četrdeset je godina filozofske djelatnosti Milenka A. Perovića. Uredništvo časopisa *Arhe* na ovaj način čestita profesoru Peroviću ovu značajnu godišnjicu, s zahvalnošću za ono što je učinio na etabliranju filozofije na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, Univerzitetu Novi Sad i vojvodanskoj intelektualnoj sredini. Ljubaznošću profesora Perovića, Uredništvo je u prilici da čitaocima predstavi odeljak iz rukopisa njegove nove knjige *Filozofija politike*.

³ Denijel Bel (Daniel Bell, 1919-2011) je teoretik neoliberalizma. Postavio je teoriju o razvoju društva koja je oprečna marksističkoj (feudalizam-kapitalizam-socijalizam). Po Belu, prihvatljiva je shema: predindustrijsko-industrijsko-postindustrijsko društvo. Ovo potonje počiva na

dan opis određenih političkih ideja koje proklamuje list *The Public Interest*. Nasuprot liberalima, neokonzervativci odbijaju ideju jačanja socijalnih programa (u vrijeme predsjednika SAD Lindona Džonsona). Za razliku od konzervativaca, neokonzervativci u ograničenom obliku podržavaju Ruzveltovu ideju države opšteg blagostanja. Kristol je tvrdio da neokonzervativizam nije ideologija, nego „sistem pogleda.“ Neokonzervativce je opisao kao „liberale koji su se vratili iz svijeta snova u zbiljnost“. Isticao je vrijednost „ekonomije snabdijevanja“ (*supply-side economics*)⁴ kao osnove ekonomskog rasta koji je nužni uslov očuvanja savremene demokratije. Svaka ekonomska filozofija – po njemu – ima potrebu za širenjem „političke filozofije, moralne filozofije i čak religijske misli“, koje su *sine qua non* savremene demokratije.⁵ Za vrijeme mandata predsjednika Džordža Buša-mlađeg neokonzervativci su imali ozbiljni uticaj na spoljašnju politiku.⁶

Osnovne postavke savremenog neokonzervativnog programa izložili su Vilijam Kristol i Robert Kagan 1996. godine.⁷ Po njihovom mišljenju, SAD tre-

znanju, a ne na vlasništvu. Njegovi su nosioci predstavnici intelektualne tehnologije. Bel dijele društvo na slojeve: „stvaralačka elita naučnika i najviša profesionalna administracija“, „srednja klasa“ inženjera, naučnih saradnika i „proletarijat umnog rada“ (tehničari, asistenti, mlađi saradnici, laboranti). Denijel Patrik Moynihan (*Daniel Patrick Moynihan, 1927-2003*) je bio sociolog, neokonzervativac. Irving Kristol (1920-2009), žurnalista, jedan je od osnivača neokonzervativizma.

⁴ To je ekonomija orijentirana na snabdijevanje, tj. makroekonomska teorija po kojoj je ekonomski rast moguće efektivno stimulirati na račun snižavanja barijera za proizvodnju (snabdijevanje) roba i usluga, na račun snižavanja poreza i ukidanja zabrana usljed državne regulacije. Ideja je da potrošač dobiva više roba i usluga po manjoj cijeni.

⁵ Pored Vilijama Kristola (1952) u značajne neokonzervativce spadaju publicista Norman Podgorec (Norman Podhoretz, 1930), sociolog Sejmur Lipset (Seymour Martin Lipset, 1922-2006), Džona Goldberg (Jonah Jacob Goldberg, 1969), istoričar Robert Kagan (1958) etc. U istaknute neokonzervativce spadaju još senator Graham (Lindsey Graham), senator Liberman (Joe Lieberman), diplomata Volfovic (Paul Wolfowitz) etc.

⁶ Tomas Doneli (Thomas Donnelly) je 2003. godine rekao za Američku vladu: „U konzervativnom pokretu SAD postoji duga tradicija debata iz koje su kristalizirana dva mišljenja.“ Prvo je mišljenje tradicionalne Kisindžerove škole ili „realpolitike“ koja za maksimu ima „balans moći“ (*Balance of Power*): „Svaka država je jednaka i nastoji održati i izgraditi svoju moć. Stablnost dolazi od balansa njihovog nadmetanja“. Nasuprot njoj je „neokonzervativna Reganova škola.“ Po mišljenju njenih pristalica, „kvalitet vlade je da vodi ratove i internacionalne sukobe“. Od 11. septembra Reganova škola mišljenja je pobijedila: „Smatramo naše vrijednosti univerzalnim vrijednostima“, veli Doneli, „i Amerikanci su bili uspješni u izvoženju svojih vrijednosti“. Neokonzervativizam je u osobama vodećih političara kao što su Pol Volfovic ili Ričard Perle ostvario uticaj na osnovne poteze američke spoljašnje politike za vrijeme Džordža V. Buša od 2001. do 2009. godine. Ovi političari i intelektualci zalagali su se za rješavanje konflikata vojnim putem. Zato ih često nazivaju „jastrebovima.“ Važe za arhitekta intervencionističkog unilateralizma SAD.

⁷ Kristol W., Kagan R., *Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy*, July-August 1996.

ba da ostvari „humanu globalnu hegemoniju“ (*benevolent global hegemony*) u cijelom svijetu na osnovu svog međunarodnog uticaja i autoriteta koji je nastao kao rezultat međunarodne i odbrambene politike u minulom vremenu. Oni predlažu tri imperativa: značajno povećanje vojnog budžeta; propagandu patriotizma i militarističkih vrijednosti među građanima („sedinjavanje naroda i armije“) i regrutovanje što je moguće više dobrovoljaca. Obrazloženje ova tri imperativa imenovali su „moralnom jasnošću“ (*moral clarity*) djelanja. Ona sadrži stav da ne treba čekati pojavu opasnosti, nego aktivno po cijelom svijetu širiti američke političke principe demokratije, tržišne ekonomije i poštovanja slobode. Opšte rasprostiranje američkog modela demokratije svim sredstvima – pa i vojnim – jedan je od glavnih zadataka koji ističu neokonzervativci. Kristol kaže: „Suočavajući se s ekstraordinarnim događajima, SAD će uvijek osjećati kao svoju obavezu da svim sredstvima zaštiti demokratsku naciju od napada spoljašnjih i unutrašnjih nedemokratskih snaga.“⁸

Neokonzervativizam se od kraja 60-ih godina XX st. razvija prema današnjem obliku. S konzervativizmom dijeli glavna obilježja, kao što su prioritet porodice, domovine, države i nacije te učvršćivanje religije. Od tradicionalnog i drugih oblika konzervativizma razlikuje se u osnovnim pitanjima vezanim za odnos slobode i poretka, tradicije i napretka. Neokonzervativci teže aktivnim promjenama umjesto čvrstog držanja za prošlost. Zbog toga se njihovo stanovište ponekad imenuje kao „nova konzervativna revolucija“ (*New Conservative Revolution*). Na oblikovanje pogleda na svijet mnogih neokonzervativaca uticao je Fukujama teorijom o „kraju povijesti.“ Po njemu, tržišno-privredno orijentisana demokratija zapadnog obrasca povijesno se provodi kao gotovi konačni društveni konstrukt. Istodobno, stari i novi konflikti ponovo oživljavaju. S njima se treba ofanzivno i vojno suočiti.⁹

(1) *Spoljašnja, socijalna i privredna politika neokonzervativaca*. Neokonzervativizam (skr. *Neocons*) počiva na rigoroznom antikomunizmu. Profilirao se u potonjih 25 godina, posebno zagovaranjem intervencionističke spo-

⁸ Vidi: Наумкин В., *Фехтование цивилизаций, Россия в глобальной политике*, 2007. № 5.; Frensis Fukujama ističe četiri principa neokonzervativizma: (1) Stav da unutrašnje uređenje svake zemlje utiče na njenu spoljašnju politiku te stoga ne može biti predmet interesa i pritiška pristalica liberalno-demokratskog društva. Ovim se neokonzervativci razlikuju od „realista“ koji su spremni „trgovati sa svima“ bez obzira na tuđe unutrašnje stvari; (2) Uvjerenje da se američka moć koristi i treba da se koristi za moralne ciljeve. Moć SAD, pa i vojna, nužna je za rješavanje zadataka moralnog karaktera. Ona kao vodeća država svijeta ima posebnu odgovornost te se tako učvršćuje njena uloga „svjetskog policajca;“ (3) Nepovjerenje u krupne projekte socijalne izgradnje i strah od neželjenih posljedica socijalnog planiranja; (4) Skepsa prema legitimnosti, kao i efektivnosti međunarodnog prava i međunarodnih institucija u stvarima obezbjeđenja bezbjednosti i pravednosti. Francis Fukuyama, *Scheitert Amerika? Supermacht am Scheideweg*, List-Taschenbuch, 60736, List, Berlin 2007.

⁹ Vidi: Samuel P. Huntington, *Clash of Civilizations (Kampf der Kulturen)*

ljašnje politike i unilateralnim hegemonističkim zahtjevima prema cijelom svijetu.¹⁰ Ima mišljenja da je pad režima Sadama Huseina u Iračkom ratu doveo do sloma Ujedinjenih nacija kao temelja „novog svjetskog poretka“. U ruinama Iraka našle su se intelektualne ruine liberalne uobrazilje o održanju bezbjednosti pomoću međunarodnog prava kojim upravljaju međunarodne organizacije. Odmah su se javila i mišljenja da je bila „opasno pogrešna“ ideja da samo Savjet bezbjednosti OUN može ozakoniti upotrebu sile. U biti, neokonzervativistička idelogija nije ništa drugo nego sistem stavova kojima se opravdava post-hladnoratovski američki imperijalizam. Ona je apologija „imperijalnih projekata.“ Njihov je cilj osiguravanje američke hegemonije u svijetu. Umjesto međunarodnih organizacija koje su kako-tako jamčile svjetski mir, postulira se uređenje svijeta pod pokroviteljstvom SAD-a (US-„Schirmherrschaft“), svijeta koji je organizovan prema američkim interesima. Hegemonistička vizija „novog svjetskog poretka“ – koja potiče iz vremena predsjedničkog mandata Džordža Buša seniora – mnogim se kritičarima čini neprovedivom. Međutim, na njenoj osi danas se vrti sudbina svijeta.

Rani neokonzervativizam u određenim područjima bio je blizak državnom intervencionizmu, kao i „socijaldemokratskim“ pozicijama države blagostanja, shvaćenim po evropskim mjerilima. Današnji privredni i socijalno-politički koncept neokonzervativizma koji bitno utiče na tzv. dnevnu politiku, dijelom je blizak neoliberalnim pozicijama, dijelom je mnogo radikalniji od njih. U tom smislu, Frenk Šulc (Frank Schulz) govori o *Status-quo-konzervativizmu* koji „vjeruje u tržište“. On počiva na politici značajnog smanjenja poreza – prije svega za gornje dohodovne grupe prema *Trickle-down-Theory*¹¹ – s dalekosežnim rezovima u sistemu socijalne sigurnosti, djelimičnom privatizacijom penzijskog sistema (uvođenjem penzionih fondova), kao i smanjenjem pružanja zdravstvene zaštite s isključivanjem zdravstvenog osiguranja.¹²

¹⁰ Početkom Iračkog rata objavio je Ričard Perle (22. marta 2003. god. u britanskom *Spectator-u*) članak pod naslovom *United They Fall*. U njemu je analizirao odnos *Neocons-a* prema internacionalnim institucijama i internacionalnom pravu.

¹¹ *Trickle-down-Theory* je teorija „prelivanja.“ Po njoj, poreske olakšice i koristi za korporacije i bogate pogoduju i svima ostalima. Vjeruje se da poreske olakšice za dohodak i kapitalne dobitke ili druge finansijske pogodnosti velikim kompanijama, investitorima i preduzetnicima podstiču privredni rast. Argument se temelji na dvije pretpostavke: svi članovi društva imaju koristi od rasta, a rast će najvjerojatnije doći od onih koji imaju resurse i vještine za povećanje proizvodnog učinka.

¹² Sidni Blumental, bivši konsultant Klintona, napisao je u knjizi *The Clinton Wars* (2005) za Klintonovo predsjednikovanje: „U svom prvom mandatu obećao je „saosjećajni konzervativizam“. U drugom mandatu obećao je kazino-konzervativizam, tj. restauraciju ekonomije na principu *Boom and bust*, koje je nazvao „društvom vlasništva“ (*ownership society*). Buš se podvrgao visokom riziku „svojim napadom na društveni ugovor“ (Blumental). Drugi kritičari vide povećanje opasnosti, posebno s obzirom na dalekosežne spoljnopoličke ciljeve i ogromnu za-

(2) Frensis Fukujama (1952) je u knjizi *Kraj povijesti i potonji čovjek* (*The End of History and the Last Man*, Free Press, 1992)¹³ tvrdio da rasprostiranje liberalne demokratije u cijelom svijetu svjedoči o konačnoj tački socio-kulturne evolucije čovječanstva i konačnom obliku ljudskog vladanja. Knjiga je nastala u vrijeme zapadne egzaltacije koju je izazvao pad Sovjetskog Saveza i „komunizma“. Filistarska egzaltacija kratko je trajala. Povijest je odmah dala do znanja da joj nije došao kraj. I pored toga, još se po svijetu čuje intelektualni i propagandni eho Fukujamine knjige. Njegove su ideje oblikovane u duhu neokonzervativizma. Uvjeren je da krah socijalističkog sistema ne može biti objašnjen samo ekonomskim činiocima. Tok povijesne evolucije je zakonomjerni i teleološki lanac događaja. Povijest nije slučajna akumulacija okolnosti. Da bi objasnio povijesne procese od Drugog svjetskog rata do pada Berlinskog zida 1989. godine, Fukujama je u Hegelovoj dijalektici pokušao naći heuristički instrument. Propagandističkom stereotipu o dva totalitarna sistema, Fukujama je pripisao karakter indikativnog iskaza. Na osnovu toga je naopako zaključio da komunizam i fašizam više ne predstavljaju političke alternative. Osuđeni su na neuspjeh, jer su oprečni osnovnim idejama liberalizma.¹⁴ Na taj način, proglasio je liberalnu demokratiju neoprečnom, kao što je neoprečno njeno planetarno širenje. Ono treba da se odvija na ovim načelima: osnovna prava (primarna funkcija kao prava odbrane građana od države; sekundarna funkcija kao pravo zaštite i sudjelovanja), princip pravne države i slobodna tržišna privreda.¹⁵

Fukujamina instrumentalizacija Hegelove filozofije je bizarna, posebno njegov pokušaj korišćenja heurističke snage Hegelovih učenja o priznanja (*die Anerkennung*), samosvijesti (priča o gospodaru i robu) i „kraja povijesti“. U Hegelovu misao o „kraju povijesti“ on unosi želju američke finansijske plutokratije da se povijest zaustavi na onom razvojnom stadiju na kome je ta grana buržoazije ostvarila svoje ekonomske, političke, duhovne i hegemonističke snove. Loše shvatajući Hegelovu tezu o kraju umjetnosti i filozofije, Fukujama je loše shvatio i njegovu tezu o kraju povijesti. Istina, on zna i priznaje da

dužnost SAD prema drugim zemljama koje ima karakter „imperijalnog preopterećenja“.

¹³ Fukujama, Frensis, *Kraj istorije i posljednji čovek*, Službeni list SRJ, Beograd 1996; Fukujama, Frensis, *Amerika na prekretnici: demokratija, moć i neokonzervativno zaveštanje* (*America at the Crossroads*), CID, Podgorica 2006;

¹⁴ Po Fukujami, fašizam (nacionalsocijalizam) i komunizam nisu uspjeli zbog unutarnjih protivrječja. Oba sistema izgubila su legitimitet u očima ljudi, jer nijesu adekvatno ostvarivali potrebe, a s druge strane – što je za Fukujamu važnije – nijesu uspjeli stvoriti osećaj poštovanja i samopoštovanja.

¹⁵ Trpajući u Hegelovu triadičku shemu želje imperijalne plutokratije, Fukujama je pokušao promovirati liberalnu demokratiju kao svrhu povijesti: ekstremni liberalizam (teza), totalitarizam (antiteza) i liberalna demokratija (sinteza).

događajna povijest neće prestati. Međutim, u plutokratskom raju kraja povijesti – koji nije zasnovan na bilo kakvoj futurološkoj analizi, nego na golim tvrdnjama – nema više ideoloških sučeljavanja, globalnih revolucija i ratova.¹⁶ Potpuno je neosnovana Fukujamina tvrdnja da je tako shvaćena Hegelova postavka o kraju povijesti dobila razradu kod Marksa i Aleksandra Koževa.

Pogrešno tumačeći Hegelovu tezu o „kraju povijesti“, Fukujama je požurio da postignuće liberalne demokratije proglašava očekivanim krajem povijesti. Hegelovu tezu o borbi za priznanje, on mehanički prenosi na pitanje o međunarodnim odnosima. Njome misli legitimirati imperijalističke težnje i namisli o stvaranju svjetske imperije. Hegelovo učenje o filogenezi postajanja ljudske samosvijesti u odnosu između gospodara i roba, Fukujama opet bez ikakvog osnova prenosi na objašnjenje odnosa među državama. Dakako, u ovom sklopu „borba za priznanje“ implicirala bi proleterijske revolucije, nacionalno-oslobodilačke ratove protiv kolonijalizma i neokolonijalizma etc. Međutim, Fukujama nije ni svjestan ove implikacije vlastitog držanja u „čitanju“ Hegela. On „borbu za priznanje“ zaustavlja i ovjekovječuje u pobjedi liberalne demokratije. Baš taj povijesni momenat čini mu se prikladnim da se zauvijek zaustavi veliki kotač „nevine Eonove igre“ i postigne idilično okončanje „povijesnog“ konflikta među državama. Fukujama misli da je moguća beskonfliktna idila odnosa između država, jer ih reguliše samo ekonomija. Međutim, u tako postignutom beskonfliktnom svijetu – drži on – ne nestaju potpuno međunarodni konflikti. Pobjeda liberalne demokratije dovodi do podjele svijeta na povijesni i post-povijesni dio. U potonji spadaju zemlje liberalne demokratije. U „povijesnom“ svijetu dugo će trajati konflikti (Irak, Libija), kao što će biti mogući i njegovi konflikti s „post-povijesnim“ svijetom. Dešavaće se terorizam i nacionalno-oslobodilački ratovi. Velikih ratova neće više biti. Jednim slovom, zaključuje da nema alternative liberalnoj demokraciji. Naknadno naraslo pitanje o „islamskom radikalizmu“ pokušao je objasniti kao rubni proizvod modernizacije i globalizacije. Lijek za to je našao u ja-

¹⁶ Pojam plutokratije, iako sadrži dobar heuristički potencijal, rijetko je u upotrebi. Potisnut je, jednim dijelom, zbog „kompromitacije“ vezane za činjenicu da su ga propagandisti fašističke Italije i nacističke Njemačke upotrebljavali za opis suštine zapadne demokratije. Čak su i pojmove „kapitalizam“ i „demokratija“ (pa i „jevrejsku zavjeru“) zamjenjivali pojmom plutokratija. S druge strane, pojam plutokratije ima naglašeni polemički karakter, jer je skopčan s demistifikacijom vladajuće ideološke i propagandističke slike o liberalnoj demokraciji. Plutokratija (grč. *πλοῦτος*, bogatstvo i *κράτος*, upravljanje) označava politički režim u kome – iza demokratske volje naroda – u osnovi vladaju grupacije bogatih ljudi, što implicira veliku socijalnu nejednakost i nisku socijalnu mobilnost. Plutokratija se smatra jednim tipom oligarhije kao režima u kome se zbiljska vlast nalazi u rukama malog broja ljudi (aristokratije, vojne ili partijske vrhuške etc.). Danas se pojam plutokratije upotrebljava za oblik vlasti u državi de se bogata klasa, koja nema formalne prednosti nad narodom, koristi svojim uticajem na izbore i na cjelinu državnog života.

koj državi. Kasnije je tvrdio da autoritarna država predstavlja alternativu liberalnoj demokratiji.¹⁷

(2) Samuel Filips Huntington (1927-2008), američki sociolog i političolog, postavio je tezu o etnokulturnoj podjeli civilizacija u tekstu *Sukob civilizacija (The Clash of Civilizations? 1993)* te u knjizi *Sukob civilizacija i prepravljavanje svjetskog poretka (The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, 1996)*.¹⁸ Huntington je požurio s namjerom da teorijski uopšti stanje svijeta poslije okončanja „Hladnog rata“ te propasti SSSR i realnog socijalizma. Uvjeren je da je svijet do tada počivao na sukobu ideologija. Sada nastoji naći novu stajnu tačku razumijevanja postojanja konflikata u svijetu. Iako s Fukujamom dijeli neokonzervativističko stanovište, Huntington se kritički odnosi prema Fukujaminoj tezi o „kraju povijesti“. On anticipira neizbježnost daljnjih konvulzija i sukoba u svijetu, ali ne više na ideološkoj, nego na civilizacijskoj osnovi. Huntington se okreće protiv predstave o jednoj univerzalnoj svjetskoj kulturi koju su zastupali Fukujama i drugi poslije sloma Sovjetskog Saveza 1989. Tvrdi da se umjesto konflikata ideologija koje su oblikovale saveze nacija sada javlja sukob između civilizacija. On, dakako, nastupa kao apologeta održavanja opšte dominacije Zapada, s njegovom poviješću, jezicima, vrijednostima i religijama.

Kao i Fukujama, Huntington je više propagandista, nego istraživač koji bi u stvarima koje promišlja i istražuje pokušavao dokučiti „nužnost pojma.“ Njegovi su pojmovi i pojmovni odnosi teorijski slabo strukturirani i neuteme-

¹⁷ Fukujama je u godinama pred kraj drugog milenija s neokonzervativcima tražio od Klintona svrgavanje režima u Iraku i borbu protiv terorizma. Tražio je izradu strategije zaštite američkih interesa u spoljašnjoj politici, a protiv izolacionističke politike. S istomišljenicima je tražio od Buša vojna dejstva SAD u Avganistanu, svrgavanje režima Sadama Huseina, ubistvo Bin Ladena i njegovih pristalica, borbu protiv Hesbolaha, uništavanje terorističkih grupa u Palestini i povećanje vojnih rashoda. Ove zahtjeve je Buš-mlađi i ostavio, sinhronizujući politiku svoje administracije sa stavovima neokonzervativaca. Oni su mogli tako snažno i neposredno uticati na oblikovanje američke spoljašnje politike zato što su izražavali ciljeve američke plutokratije. Fukujama je imao funkciju u Predsjedničkom savjetu za bioetiku (2001-2005). Poslije katastrofe američke politike u Iraku, Fukujama se razišao s neokonzervativcima.

¹⁸ Huntington, Samjuel, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka*, CID, Podgorica 2000; Huntington je u vrijeme Vijetnamskog rata – u kome je američka vojska ubila oko milion Vijetnamaca, a sama izgubila oko pedeset hiljada vojnika – podupirao američku militarističku politiku. Zalagao se za podršku vojnoj diktaturi u Brazilu. Savjetovao je saradnju s „autoritarnim jednopartijskim sistemima“ – u zemljama u kojima SAD ima interese – radi radikalnog provođenja „nužnih reformi.“ U vrijeme dok je još bila pod sistemom aparthejda, on je Južnu Afriku opisao kao „zadovoljno društvo“. U početku je bio protiv Iračkog rata. Mišljenje je promijenio poslije 11. septembra: „Cilj je Osame bin Ladena da iz ovoga rata jedne terorističke organizacije protiv civilnog društva načini borbu civilizacija između islama i Zapada. Bila bi katastrofa ako bi to uspio“ (Christian Geyer, *Der Ohrwurm - Zum Tod von Samuel P. Huntington*, In: FAZ vom 29. Dezember 2008). Zalagao se za „borbu protiv internacionalnog terorizma.“

ljeni. Prije su oni isticanja uvjerenja, nego istraživanja bitnih odnosa savremenog svijeta. Tezu o „sukobu civilizacija“ pokušava operativno primijeniti da bi razumio dinamiku međunarodnih odnosa. Ne vidi da je osnov te konfliktne dinamike u planetarizaciji odnosa kapitala i rada, nego joj korijen traži u razlici civilizacija, kao razlici u kulturnim pripadnostima. Od njega se ne može očekivati da dokuči kako odnos kapitala i rada postiže svoj ideološki izraz, jednako kao što ne može dokučiti da su i kulture kao takve u svojoj biti ideološkog karaktera. Pojam ideologije on uzima da bi objasnio povijesne procese prije kraha Sovjetskog Saveza. Čini mu se da je sukob dvije ideologije bio osnov ideološke sovjetsko-američke polarizacije te da su s razrješenjem te polarizacije neznano kud nestale i ideologije (bolje reći, nestala je samo ideologija komunizma). U novom povijesnom razdoblju – nastalom krahom Sovjetskog Saveza – otkriva novu osu planetarne polarizacije. Osnov joj je razlika civilizacija. Ona se postavlja u obliku sukoba Zapada s islamskim svijetom kao civilizacijskog sukoba.¹⁹ Tako je Hantington, neznano kako, zaključio da *razlika* nužno vodi *sukobu* civilizacija. Istina, nužnost veze našao je u „ekonomskoj modernizaciji“ da bi arogantno zaključio da je predugo zastupano pogrešno, lažno i opasno gledište da ekonomska modernizacija istovremeno vodi do prodora zapadnih vrijednosti. Umjesto politike ljudskih prava, poziva na geopolitiku moći, koju vode Sjedinjene Države. Hantington također podstiče jačanje zapadnog identiteta spolja i iznutra.

Iako je njegovo shvatanje steklo silnu popularnost na Zapadu poslije 11. septembra pa poslužilo i – potpuno sukladno neokonzervativističkim intencijama – kao teorijski legitimacijski osnov imperijalističke i militarističke politike SAD i Zapada prema Iraku, Libiji, Siriji, Avganistanu etc., Hantington je bio predmet ozbiljnih i argumentovanih kritika. Optužen je za „kulturcentrizam“, potpuno apstrahovanje od socijalnih, ekonomskih i političkih činilaca u međunarodnim odnosima, redukovanje svih mogućih razlika među zemljama i narodima na „kulturne razlike“. Kritičari su zaključili da je krajnje uprostio političku sliku svijeta prema crno-bijelom ideološkom klišeju. Po njemu, svijet se dijeli na „dobru“ (zapadnu) i „zlu“ (ne-zapadnu, prije svega islamsku) polovinu. Neki autori smatraju da je Hantington izazvao kulturni obrt (*Cultural Turn*) u političkoj nauci ukazivanjem na ulogu kulturnog identiteta i kulturnih razlika u međunarodnoj politici. Istodobno, smatraju vrijednim njegovo uka-

¹⁹ Hantington u današnjem svijetu razlikuje nekoliko civilizacija: zapadni svijet, Latinska Amerika, pravoslavni svijet, Istočni svijet (budističke zemlje Istočne i Jugoistočne Azije, sinosfera, tj. kineski svijet, indosfera, tj. indijski svijet, Japan), islamski svijet, civilizacije subsaharske Afrike. Kako mu se postojeći svijet nije sasvim uklapao u ovu shemu, dodao je i „usamljene“ zemlje (Izrael, Etiopija) i „podijeljene“ zemlje (Ukrajina). On drži da sukobi nastaju u „zemljama razdjelnicama“ de se sudaraju civilizacije. Posebno se to odnosi na mjesta dodira islamskog svijeta s drugim civilizacijama.

zivanje na veliku kulturnu odbrambenu reakciju na globalizaciju koja dolazi s Zapada. Za seriozne kritičare potpuno je neprihvatljivo njegovo konzervativističko i holističko stanovište. Fred Holidej je osporio Hantingtonove teze u knjizi *Islam i mit o sukobu*.²⁰ On smatra da od propasti Osmanskog carstva nijedna islamska zemlja nije imala vojsku koja bi mogla ugroziti Zapad. Čak i kad bi se udružile, islamske zemlje bi bile znatno slabije od zapadnih. Mnogi kritičari su Hantingtonove teze ocijenili kao krivotvorene. Ekonomista Amartya Sen (Amartya Sen) smatra da je Hantington među brojnim aspektima koji čine identitet čovjeka previše naglasio kulturnu pripadnost. On kritikuje uspostavljanje čovjeka na religiji i kulturi. Ako se odnosi ljudi reduciraju na „sukob civilizacija“, upada se u „zamku identiteta“. Sve ideologije počinju tako što fundamentalisti minijaturizuju ljudsku egzistenciju. Po drugim kritičarima (Ilija Trojanov i Ranjat Hoskote) kulture se ne bore, nego utiču jedne na druge. Oni se bore protiv shvatanja, rasprostranjenog u SAD i Zapadnoj Evropi, da kulture imaju fiksirana jezgra i da su nepromjenljivo razgraničene od drugih kultura. To je samo povijesni mit. Razmjene u umjetnosti, filozofiji ili privredi vodile su, između ostalog, razvoju zapadnih društava i njihovom sadašnjem stanju. Jednostavne svakodnevne pojave u kulturi ishrane, umjetnosti, muzike, mode, arhitekture i tehnologije pokazuju da je uvijek postojalo zблиžavanje ili miješanje kultura.

LITERATURA

- Blumenthal, S., *The Clinton Wars*, Plume, New York – London 2004.
- Halliday, Fred, *Islam and the Myth of Confrontation: Religion and Politics in the Middle East*, I. B. Tauris, London 2002.
- Hantington, Samjuel, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka*, CID, Podgorica 2000.
- Fukuyama, F., *Scheitert Amerika? Supermacht am Scheideweg*, List-Taschenbuch, 60736, List, Berlin 2007.
- Fukujama, Frensis, *Kraj istorije i poslednji čovek*, Službeni list SRJ, Beograd 1996.
- Fukujama, Frensis, *Amerika na prekretnici: demokratija, moć i neokonzervativno za-veštanje (America at the Crossroads)*, CID, Podgorica 2006.
- Geyer, Ch., *Der Ohrwurm - Zum Tod von Samuel P. Huntington*, In: FAZ vom 29. Dezember 2008
- Kristol W., Kagan R., “Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy”, *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 4, July-August 1996, pp. 18-32.
- Наумкин В., „Фехтование цивилизаций”, *Россия в глобальной политике*, 2007. № 5.
- Perle, R., “United They Fall”, *The Spectator*, 22.3.2003, pp. 22-26.

²⁰ Halliday, Fred, *Islam and the Myth of Confrontation: Religion and Politics in the Middle East*, 2002.

MILENKO A. PEROVIĆ
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

POLITICAL PHILOSOPHY OF NEOCONSERVATISM

Abstract: The author considers philosophical, political, social and economic aspects of neo-conservatism as one of the dominant ideologies of our time in its unilateral political tendencies. Special critical attention is focused on the views of Francis Fukuyama and Samuel Huntington who were trying to give the philosophical attire to a projection of neoimperial atlanticistic pretension for ruling the world.

Keywords: neoconservatism, conservatism, Fukuyama, Huntington

Primljeno: 29.8.2018.

Prihvaćeno: 1.10.2018.